

ГРОМАДЯНСЬКА ВІЙНА ЯК ПОЛЕ ЗІТКНЕННЯ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ІНТЕРЕСІВ АКТОРІВ ГЛОБАЛЬНОЇ І РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

CIVIL WAR AS A FIELD OF COLLISION OF THE GEOPOLITICAL INTERESTS OF GLOBAL AND REGIONAL POLICY ACTORS

Вовк С.О.,

доктор політичних наук,

професор кафедри політології та правознавства

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

У статті аналізується громадянська війна з точки зору зіткнення геополітичних інтересів акторів глобальної і регіональної політики, які прагнуть змінити геополітичну конструкцію регіону / світу на свою користь. Тобто зберегти свою економічну, політичну стратегічну присутність у регіоні і виключити домінування супротивника; забезпечити свою участь у регіональних економічних проєктах, отримати доступ до природних ресурсів; протистояти загрозі власної безпеки; створити плацдарм, який об'єднує морські чи / та сухопутні простори або знаходиться на перехресті транспортних коридорів, для тиску на геополітичних супротивників.

Геополітичне протистояння на тлі будь-якої громадянської війни призводить до деструктивних змін усталених міжнародних відносин і загострення дійсних протиріч між акторами. Втручання наддержав викривляє реальну політичну ситуацію в регіоні, а активна підтримка сторін, що воюють, деформує картину збройного протистояння.

Ключові слова: громадянська війна, геополітичне протистояння, геополітичні інтереси, актори глобальної і регіональної політики.

В статье анализируется гражданская война с точки зрения столкновения геополитических интересов акторов глобальной и региональной политики, стремящихся изменить геополитическую конструкцию региона / мира в свою пользу. То есть сохранить свое экономическое, политическое стратегическое присутствие в регионе и исключить доминирование противника; обеспечить свое участие в региональных экономических проектах, получить доступ к природным ресурсам; противостоять угрозе собственной безопасности; создать плацдарм, который объединяет морские и / или сухопутные пространства или находится на перекрестке транспортных коридоров, для давления на геополитических противников.

Геополитическое противостояние на фоне любой гражданской войны приводит к деструктивным изменениям устоявшихся международных отношений и обострению существующих противоречий между актерами. Вмешательство сверхдержав в гражданскую войну искажает реальную политическую ситуацию в регионе, а активная поддержка воюющих сторон деформирует картину вооруженного противостояния.

Ключевые слова: гражданская война, геополитическое противостояние, геополитические интересы, актеры глобальной и региональной политики.

In the article civil war is analyzed from the point of view of geopolitical interests collisions of the global and regional policy actors, aiming to change geopolitical construction of the region / world in own favor. That is to save the economic, political, strategic presence in the region and, at the same time, to exclude domination of the opponent; to provide the involvement in regional economic projects, to get access to natural resources; to confront to threat of own safety; to create the base which integrates sea and/or overland areas or is at the intersection of transport corridors, for pressure upon geopolitical opponents.

Geopolitical opposition on the background of any civil war leads to destructive changes in the well-established international relations and in the escalation of the existing contradictions between actors. The interference of superstates distorts a real political situation in the region, and the active support of belligerent parties deforms a pattern of the armed opposition.

Key words: civil war, geopolitical opposition, geopolitical interests, actors of global and regional policy.

Постановка проблеми. Громадянська війна виявляє геополітичні інтереси держав, пов'язані з прагненням розширити вплив або встановити контроль над територіями інших держав. Перехрещення інтересів в умовах інтернаціоналізованої громадянської війни відображають насамперед конкуренцію за встановлення політичної гегемонії над тим чи тим сектором геополітичного простору, тобто зміни в політичному процесі регіону та світу, пов'язані з переломленням векторів співпраці країн на міжнародному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спектр проблеми розгляду громадянської війни скрізь призму переконфігурації протистояння

між глобальними і регіональними акторами відображає втручання іноземних держав до перебігу громадянської війни у вигляді інтервенції, вплив збройного протистояння на зовнішню політику держави або коаліції держав, діяльність міжнародних організацій, що відображає наявність зовнішньополітичного фактора в громадянській війні.

Є. Варга, Г. Астаф'єв, Б. Нікіфоров доводять, що особливу небезпеку для існування держави несе в собі воєнна інтервенція з боку ключових гравців світу чи регіону, оскільки безпосередньо втручаються у справи суверенної держави. На думку А. Абашидзе, В. Гусейнова, Т. Бордачева, втручання у внутрішні справи держав у вигляді гума-

нітарної інтервенції є досить актуальним явищем у системі міжнародних відносин, механізм якого розроблено міжнародними організаціями світового і регіонального рівня, що відіграє важливу роль у підтриманні глобальної та регіональної безпеки. Безперечним є те, що гуманітарна інтервенція стала елементом світового політичного процесу в сучасній системі міжнародних відносин і стосується двох сфер, зокрема захисту прав людини і застосування миротворчих збройних сил для вирішення внутрішніх збройних конфліктів. Але гуманітарна інтервенція все ж таки несе загрозу використання державами збройного втручання з гуманітарних причин у власних інтересах.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідники не акцентують увагу на тому, що зацікавлені сторони використовують громадянську війну як шлях до переформування системи міждержавних взаємовідносин і взаємозв'язків; засіб ведення боротьби за збереження або встановлення домінуючих позицій у світовому або регіональному політичному просторі.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження й обґрунтування конструктивного і конфронтаційного потенціалу громадянської війни як поля зіткнення геополітичних інтересів глобальних і регіональних акторів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Більшість громадянських війн, що відбуваються в регіонах, де перехрещуються інтереси багатьох держав і народів, характеризується безпосереднім або непрямим втручанням, політичним та ідеологічним впливом глобальних або регіональних акторів. Громадянська війна стає відображенням різноманітних геополітичних комбінацій різних держав і перерозподілом сфер впливу між ними.

Ілюстративними прикладами зміни розстановки сил в окремому регіоні є події в Афганістані, в яких зовнішньополітичні фактори пов'язані із загостренням відносин між СРСР і США після певної розрядки 1976–1979 рр.

Афганський вузол протистояння має декілька етапів розвитку, які відповідно відображають кінець біполярної міжнародної системи і формування нових геополітичних конфігурацій після розпаду СРСР.

Перший етап афганської проблеми пов'язаний із протиборством СРСР і США за сфери впливу в Центральноазійському регіоні. Уведення військ СРСР до Афганістану з метою затвердження свого панування США сприйняли як пряму загрозу своїм інтересам і безпеці. До цих подій у планах США Афганістан займав другорядне місце, американський інтерес зосереджувався на воєнному режимі Пакистану (як союзника США в зоні Індійського океану).

Оскільки Пакистан міг не витримати тиск воєнно-політичного режиму СРСР в Афганістані, то США пішли на різке загострення відносин із Радянським Союзом. Жорстка лінія Р. Рейгана була спрямована на фінансування ісламських сил, які протистояли радянським військам і базувалися в Пакистані, та матеріальне забезпечення біженців, які знайшли притулок в Ірані й Пакистані.

Такої ж лінії дотримувалася і Великобританія, у якій Афганістан історично займав одне з провідних місць у зовнішній політиці. Співробітники британського спецпідрозділу SAS проводять низку заходів, спрямованих на підтримку моджахедів: створення тренувальних таборів на території Пакистану і Шотландії; поставки зброї, боєприпасів, вибухових засобів; організація діяльності «Радіо вільного Кабулу» як засобу інформаційно-психологічної війни.

Інформаційний простір змальовував радянське вторгнення як загрозу всім мусульманським державам. Під приводом боротьби з «радянською загрозою» США домоглися покращення своїх відносин із деякими державами арабського світу, використовуючи можливості для доставки зброї афганським моджахедам.

Інформаційна боротьба США проти дій СРСР в Афганістані дозволила не тільки консолідувати всі держави капіталістичного табору, розташовані вдовж прикордонних ліній Радянського Союзу, а й послабити політичні зв'язки останнього з країнами Східної Європи, насамперед із Югославією та Румунією.

Пострадянський період громадянської війни в Афганістані вплинув на геополітичну ситуацію в Центральній і Південній Азії та Середньому Сході (змінилася політика Пакистану, Ірану, КНР, Саудівської Аравії та Туреччини). Названі країни, зацікавлені умістити Афганістан саме у свою сферу виключного впливу, переглянули свої геостратегічні концепції. Пакистан і Іран через підтримку протиборчих сил (талібів і сил північного альянсу відповідно) в Афганістані намагалися збільшити свій вплив на Центральну Азію. Геополітичний інтерес Пакистану в цьому разі – це вихід на ринки Центральної Азії, використання нафти і газу регіону, а також забезпечення надійного тилу у боротьбі з Індією.

Геополітичний інтерес Ірану в Афганістані наприкінці 90-х років спрямовувався на обмеження американського впливу і створення несприятливих умов політичного фундаменту для побудови в майбутньому нафто- і газопроводу через афганську (а не іранську) територію. Саме створення безпечного нафтопроводу для експорту нафти і газу з Центральної Азії на західні ринки через Афганістан – одне із завдань зовнішньої політики США наприкінці 90-х років ХХ ст.

Для Китаю Афганістан мав другорядне значення, оскільки «піднебесна» не прагнула до прямого політичного чи економічного впливу і не мала конкретних стратегічних та геоекономічних цілей у цій державі, розраховуючи тільки на приєднання до транспортних систем у Центральній Азії. Афганська проблема для Китаю пов'язана здебільшого з проблемою Ваханського проходу, через який із території Афганістану можливе проникнення в Західний Китай хвиль ісламського впливу на Синьцзян-Уйгурський автономний район, заселений здебільшого мусульманами.

Усе окреслене, з одного боку, призводило до зіткнення інтересів регіональних і глобальних акторів, а з іншого – сприяло продовженню громадянської війни в Афганістані, оскільки держави підтримували протидіючі сили. Усі події в державі були зумовлені геополітичними інтересами ключових гравців Центральноазійського регіону, які не були зацікавлені в установленні миру на афганській землі.

Іншим прикладом геополітичного протидіючого на тлі внутрішньої війни окремої країни для іншого азійського регіону може слугувати ліванська криза, яка стала невід'ємною частиною близькосхідного конфлікту. На ліванському ґрунті тривалий час виникали, перехрещувалися і стикалися інтереси таких регіональних і локальних сил, як Сирія й Ізраїль, Іран та Ірак, США та Франція, Організації звільнення Палестини і нафтових арабських монархій.

Головне завдання Ізраїлю та США полягало в ліквідації бойових загонів Палестинського руху, які головним чином базувалися на території Лівану. Керівництво Сирії усвідомлювало, що військове втручання Ізраїлю ставить під загрозу безпеку самої Сирії. На тлі безрезультатних мирних ініціатив у 1976 р. остання приймає рішення про доцільність уведення військ у Ліван для своєї національної безпеки.

Головною метою сирійського втручання в громадянську війну в Лівані було прагнення встановити свій контроль у цій державі, зокрема над палестинськими загонами. За умов вдалого перебігу подій Сирія сподівалася отримати низку преференцій для вирішення близькосхідного конфлікту. Крім того, у разі війни з Ізраїлем, ліванська територія могла використовуватися як плацдарм для ведення бойових дій. США, не перешкоджаючи сирійському вторгненню, тому вона надавала підтримку Ізраїлю й сподівалася, що це призведе до послаблення Сирії як держави і регіонального актора на Близькому Сході.

Ізраїльська операція в 1982 р. проти сил Організації звільнення Палестини, які знаходилися в Лівані, була підготовлена й узгоджена зі США. Територія Лівану розглядалася ізраїльськими керівництвом як можлива буферна зона

між Ізраїлем та Сирією, посилення якої не можна було допустити.

Участь Сирії й Ізраїлю в ліванському конфлікті була викликана бажанням кожної держав, по-перше, отримати «козири» в політиці Близького Сходу; по-друге, послабити позиції супротивника; по-третє, змінити воєнно-стратегічний баланс у регіоні на свою користь.

Наприкінці ХХ ст. полем геополітичного протидіючого на тлі громадянської війни стали Балкани – один із найбільш нестабільних регіонів європейського континенту, який історично асоціюється з «пороховим льохом» і є стратегічним місцем, де перетинаються європейський і східний світи. «...Балкани є зоною стратегічного контролю, де зіштовхуються інтереси великих держав, адже геополітична позиція (розташування на стику трьох континентів та вихід до Адріатичного, Чорного, Егейського й Іонічного морів) надає широкі можливості геостратегічного співробітництва» [1]. Так, окремі держави і міжнародні організації проявили під час воєнних подій свої інтереси, які можна реалізувати, встановивши контроль над Балканами.

ЄС під час громадянських війн на теренах колишньої Югославії намагався закріпити за собою статус могутнього регіонального актора. Головними завданнями Російської Федерації було, по-перше, посилити дипломатичний вплив Москви; по-друге, обмежити до «нуля» можливості втручання у внутрішні справи балканських держав західноєвропейських країн, особливо Німеччини, яка прагнула до перетворення на новий центр ухвалення рішень на європейському континенті; по-третє, поширити ідеї панслов'янського та закріпити за собою ключову роль у слов'янському світі.

США мали на меті, по-перше, стримати процес європейської інтеграції балканських держав і створити регіон із довготривалою політичною нестабільністю і напругою, що стало би перешкодою для отримання ЄС статусу геополітичного центру сили; по-друге, посилити власний вплив у регіоні й установити додаткові важелі контролю над підступами до Середземноморського та Чорноморського регіонів; по-третє, зменшити вплив Російської Федерації, для якої Балкани є історично вагомим вектором зовнішньої політики.

Так, втручання НАТО, де провідну роль відіграють США, в громадянську війну в Сербії призвело не тільки до посилення позицій блоку, до послаблення впливу Сербії і Росії в балканському регіоні, а й до зміцнення геополітичних позицій Туреччини внаслідок створення під тиском Заходу «Республіки Косово». Туреччина стає «захисником ісламу» на Балканах, сприяючи об'єднанню мусульманських держав і меншин у регіоні. Так, відбувається посилення турецької присутності не тільки в Боснії і Герцеговині, Албанії, але й

у Санджаці, а також у трохи іншому політичному контексті в Македонії і Болгарії.

Під час кризи на Балканах визначилися контури створення осей на політичній і релігійній основі (мусульманській, православній, католицькій) під патронажем тих чи інших великих держав, що залишило загрозу нової конфронтації на Балканах. Громадянські війни показали стан відносин США і Європи та Російської Федерації з США і європейськими державами. Чітко окреслилися претензії США на статус єдиної наддержави, претензії Європи на роль однієї зі світових сил, яка переслідує інтереси безпеки і зацікавленість Росії у ключовому місці в міжнародних відносинах.

Громадянські війни останнього десятиліття ілюструють спроби держав і міжнародних організацій закріпитися в тих регіонах світу, які вони вважають складником власних геополітичних і геоекономічних систем координат. Так, Франція і США традиційно вважають регіон Північної Африки і, втручаючись у громадянську війну в Лівії, забезпечують собі провідні позиції в цьому регіоні.

США в Лівії застосували як геополітичне протистояння доктрини «керованого хаосу», здійснивши заходи, спрямовані на дестабілізацію держави; підтримання масових протестів проти уряду; організацію зміни влади шляхом збройних виступів.

Надання Францією військової допомоги лівійським повстанцям під гаслом «демократизації» Лівії мало одним із завдань значно розширити економічний вплив Франції в північній Африці, забезпечити реалізацію енергетичних інтересів. Після початку громадянської війни в Лівії у 2011 р. військові дії призупинили угоду італійської нафтової компанії Ені та «Газпрому», які мали отримати велику частку в розробленні лівійської нафти. І, як наслідок, створилася франко-американська коаліція (французька компанія Total та американські нафтові компанії Conoco Phillips, Marathon Oil, Amerada Hess) у сфері видобування нафти з лівійських нафтових родовищ, крім того, це дозволило США подовжити реалізацію газового проєкту «Набукко», який у перспективі має постачати газ зі східного кордону Туреччини до Європи. Останнє обіцяє отримання надприбутків від продажу нафти.

До початку військових дій із Лівії у 2011 р. щодобово експортувалося приблизно 1,3 млн. барелів нафти на добу з моменту ескалації конфлікту видобування «чорного золота» впало до 60 тис. барелів на добу [2, с. 35]. Крім того, дестабілізація у Лівії призвела до послаблення контролю з боку ОПЕК над цінами на нафту, що дозволило США купувати її за зниженими цінами. Останнє мало двосторонні наслідки: з одного боку, негативний вплив на механізми регулювання цін на нафтопро-

дукти на світовому ринку, а з іншого – така ситуація мала позитивний вплив на економіку США, які 6% із 60% імпорту нафти завозили саме з Лівії [2, с. 34].

Військова підтримка опозиції режиму М. Кадафі з боку Франції призвела й до збільшення частки Німеччини, Італії та Іспанії в експорті лівійської нафти. Отже, амбіційні плани Франції щодо розширення преференцій лише для національних енергетичних інтересів повністю реалізувати не вдалося.

Втручання в події в Лівії призвело до зміни регіонального балансу сил. Так, зміцнилися позиції ісламістських активістських груп в Алжирі та Малі, що призвело до збільшення нестабільності в Північній Африці – регіоні, який є одним із ключових у геополітичній стратегії Франції. На думку автора, такий стан речей є очевидно не на користь останньої.

У Лівії провідними державами світу, окрім військових і політичних, були використані заходи «стратегії непрямих геополітичних дій», безпосередньо до ведення геополітичної боротьби були залучені національні бізнес-структури. Як наслідок, державний апарат країн практично діяв у тісному симбіозі з великим бізнесом нафто-, газового сектора.

В умовах загострення економічної конкуренції за ресурси, враховуючи геополітичне значення багатого природно-кліматичного регіону, до якого належить Сирія, значно зростає зацікавленість у контролі над цією країною провідних і регіональних держав. Розвиток громадянської війни в Сирії та енергетичні ресурси є геополітичною зв'язкою, де боротьба ведеться на трьох рівнях (локальному, регіональному і глобальному).

Говорячи про перебіг громадянської війни в Сирії сьогодні, не можна не згадати про інтереси найбільших країн світу (США та Російської Федерації) та зміни векторів зовнішньої політики. Кожна з держав демонструє активну підтримку протистоячих сторін, оскільки вони претендують на статус світових лідерів. Жодна з держав не збирається поступатися, щоб не втратити своїх позицій у міжнародних відносинах.

США прагнуть перетворити Сирію в слабе несамолюбне державне утворення, нездатне чинити супротив Ізраїлю (головному стратегічному партнеру США на Близькому Сході) й одночасно послабити Російську Федерацію, завдавши удару російському економічному потенціалу шляхом будівництва нового газопроводу через територію Сирії.

Росія прагне до побудови стратегічної лінії Ірак – Ліван – Сирія – Іран – Росія – Китай, де буде відігравати провідну роль. Росія намагається нейтралізувати прагнення Катару, який сподівається у разі зміщення Б. Асада побудувати газопровід

Катар – Саудівська Аравія – Йорданія – Сирія – Туреччина, оскільки це становить для Росії економічну загрозу.

Надаючи військову допомогу уряду Сирії, Росія демонструє державам-супротивникам геополітичного протистояння наявність воєнного потенціалу та готовність застосувати військову силу для захисту своїх інтересів. Боротьба Росії проти Ісламської Держави має на меті й захист власних південних регіонів, які межують із мусульманськими країнами.

Російська допомога збільшує можливості Б. Асада продовжувати боротьбу з опозиційними силами, що призводить до затягування громадянської війни, збільшення потоків біженців до європейських країн. Міжнародні міграційні потоки призводять до ситуації нестабільності в провідних державах ЄС, які приваблюють біженців своїми високими показниками соціально-економічного розвитку. Переміщення населення набуло істотних розмірів і невідворотно завдає відчутних збитків навколишньому середовищу та інфраструктурі країн, що приймають, зменшуючи потенціал для розвитку. Поява великих груп біженців призводить до спустошення й неадекватного використання земельних ресурсів, надмірної вирубки лісів, перевантаження систем постачання води і медичних центрів.

У багатьох випадках вплив біженців справляє дестабілізуючий вплив на внутрішню безпеку країн притулку, оскільки біженці поділені на угруповання, що ворогують і які приносять із собою протистояння зі своєю країною. До того ж процес утворення потоків біженців супроводжується політизацією, населення стає часто активним прихильником одної чи іншої з груп, що ворогують. Вплив цих факторів може бути особливо небезпечним, якщо країна, що приймає, не має достатнього економічного потенціалу для їх нейтралізації. Вплив біженців може дестабілізувати ситуацію у країні, що приймає, та змінити баланс політичних сил.

Біженці усвідомлюють себе реальною силою, яка здатна не тільки вимагати грошової допомоги від чинних урядів цих держав, але й диктувати свої умови владі, свої правила поведінки місцевим мешканцям і громадянам, наприклад, як демонстрація протесту проти міграційної політики в Кельні (січень 2016 р.), масова бійка в Парижі (квітень 2016 р.). Після таких подій європейські політики, які дотримуються сприятливої політики щодо біженців, утрачають підтримку своїх громадян. За результатами опитування телеканалу ZDF, 56% німців негативно оцінили політику А. Меркель щодо мігрантів [3].

Криза влади Б. Асада вплинула на Китай, який є одним з імпортерів іранської нафти. Останнє зумовило підписання з Росією угоди про поставки

газу в майбутньому. Для Росії підтримка режиму Б. Асада загрожує національній безпеці, бо радикальні екстремістські групи після «сирійського конфлікту» можуть перекинутися в так зване «м'яке підчре́в'я» – Середню Азію, а потім – на Кавказ. Що ж стосується США, то криза режиму Б. Асада – це можливість нанести удар одразу по декільком «недружнім» режимам у Євразії (Іран, Китай, Росія).

Тому громадянська війна в Сирії відобразила зміни політичного середовища регіону. Унаслідок кризи алавітського режиму, в Сирії сталося послаблення так званої лінії Тегеран – Багдад – Дамаск. Останнє може зіграти позитивну роль для головного геополітичного суперника Ірану Саудівської Аравії та конкурента у сфері експорту нафти Катару. Підтримка правлячого режиму в Сирії з боку Ірану зумовлена прагненням останнього зберегти канал надання допомоги своїм союзникам з руху «Хізбалла» в Лівані.

Туреччина отримала можливість реалізувати свої претензії на роль регіонального лідера, оскільки громадянська війна в Сирії радикально змінила політичний ландшафт Близького Сходу. Іран утратив свого союзника, Туреччина перебудувала свою зовнішню політику в бік посилення своїх позицій на територіях, які свого часу входили до складу Османської імперії (концепція неосманізму). Розпад Сирії (як суверенної держави) на окремі території обіцяє для Туреччини можливість отримати Ідліб, Халеб і Латакію. В означеному випадку Ізраїль де-юре має можливість отримати Голанські висоти, Саудівська Аравія й Катар зможуть реалізувати свої газові інтереси.

Саудівська Аравія, маючи свої інтереси в регіоні, перешкоджає посиленню Ірану. Підтримуючи терористичні угруповання в Сирії, Королівство Саудівська Аравія прагне до створення нового уряду під керівництвом ісламських фундаменталістів своїх союзників.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Глобальні й регіональні актори використовують громадянську війну як шлях до переформатування системи міждержавних взаємовідносин і взаємозв'язків; засіб ведення боротьби за збереження або встановлення домінуючих позицій у світовому або регіональному політичному просторі; геополітичний вектор розширення інтересів, спрямований на закріплення геополітичного простору засобами політичної, гуманітарної і воєнно-силової практики.

Глобальні і регіональні актори прагнуть змінити геополітичну конструкцію регіону / світу на свою користь: зберегти економічну, політичну стратегічну присутність у регіоні і виключити домінування супротивника; забезпечити свою участь у регіональних економічних проєктів, отримати доступ до природних ресурсів; протистояти

загрози власної безпеки; створити плацдарм, який об'єднує морські чи / та сухопутні простори або знаходиться на перехресті транспортних коридорів, для тиску на геополітичних супротивників.

Глобальні й регіональні актори змушені (з урахуванням можливих векторів зміни політичної ситуації) вести багатокombінаційну гру, пов'язану зі зміною власної зовнішньополітичної

парадигми і спрямовану на виправдання власної політики і перекладання відповідальності на геополітичного супротивника. Взаємовідносини між державами по лінії союзник-партнер відбувається за принципом зближення, взаємодопомоги для сумісної боротьби, а з досягненням мети може призводити до диференціації досягнутої раніше інтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бірюкова О. Сучасні Балкани: внутрішньополітичні проблеми та зовнішньополітичні перспективи. URL: <http://ekhnuir.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/2420/2/%D0%91%D1%96%D1%80%D1%8E%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%9E.%D0%9E.pdf>.
2. Левина К. Революции в Ливии как инструмент стабилизации экономики США. Молодой ученый. 2011. № 11. Т. 2. С. 34–36.
3. Меркель: плана «Б» по преодолению миграционного кризиса нет. URL: <http://www.tvc.ru/news/show/id/87534>.